

ACC. N:R. 5495

Landskap: Småland Upptecknat av: Emil Jönsson
Härad: Sunnerbo Adress: Hornsberg
Socken: Hammada Jättyd, Hallaryd. ~~Utflyttat~~ av: densamme
Uppteckningsår: 1938. Född år 1861 i Wäsby socken

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

50

Uppteckningen rör Kobring.

De som svedjade för odling, togo de träsk, eller den skog som dervid måste gällas mer, ävenledes för att derav göra träsk, omkring såg i slutet på förra århundradet, huru en bonde skar ner skifte efter skifte av sin skog och kalhögg marken. Jag trodde att der skulle odlas, men det skulle vara till att brännas träsk och tyckte det var stor skada, att bränna träsk av sådan skog der den stod tätt i sin "ihaste" växt, i raka furstammar av endast 5 a 6 tumns tjocklek vid roten. Toppar och grenar blevo kvarliggande på marken. Sådan skogsutrotning, företogs en gång om året och brände han en

Skriv endast på denna sida!

9 sid.

mila var efterhöst. Han var gammal och skulle
sälja sitt hemman och då brukas här i landet (Småland)
att taga bort så mycket som möjligt och göra sig pengar
att inte ens blivande köpare finge fördel derav. Aldrig
blev den marken som sålunda kalthögge, odlad. Någon
särskild "falleränna" var det ju inte vid vedbrän-
ning, ty trä på området som skulle svedjas, ved-
högges och skaffades ut om området, antingen de då
skulle vara till kolning eller annan ved. Grenar och
tappar brändes på svedjan till aska, tillika med
rötter, fjing, buskar och allt som kunde stryka ned
vid bränningen. Vid sådan fjäll-bränning, hjälptes
hela hushållet åt. Elden var farlig att hantera,
och man behövde icke land påkalla nabor till hjälp
om det var stor svedja som skulle avbrännas. Att
sådant fjäll-brännande var strävsamt, även derige-
nom att man ej alltid kunde beräkna när det

toge slut, och man fick ej gå derifrån förr än det
 var släckt. Heland hände ett folk finge vaka och vak-
 ta elden natten igenom, särskilt om bläst inträffade.
 Något ordspråk om strövsamheten hörde jag ej. Björk
 al eller annat lövträ. Kolades icke tillsammans, d. v. s.
 i samma mila, som fur och granvud. För öfrigt leu-
 skades icke, utan i sällsynta fall, göras träkol av löv-
 träd. Man skulle ju hugga "kola-ve", dels om vintern
 samt på föråret, ty träden skulle "rembaras" och
 läggas till torkning innan de skulle i milan om ef-
 terhästen. Det kallades ätt "leka", "licka", träden.
 De skulle ju också quistas efter nedhuggningen, och
 när de legat till torkning hövdes de fram till platsen
 i närheten av milan, der de sedermera sågades i pass-
 ande längder. Alla ungefär i lika längd för att resas upp
 på ända i milan. Mindre längder sattes ovan på
 varandra så att packningen blev jämn. Om virket

huggits sen saven stigit, ansågs dels att det bleve "tung-
brändare", och dels att det bleve mindre kol, än av så-
dant som högs efterhört eller föres. Även som att där-
ligt torkad ved gav mindre kol, än väl torkad ved. Varje
Längd av kolveds stockar, kallades "kolvea-kubbe".
Längder tre alnar i allmänhet, men naturligtvis
blevo kortare bitar som placerades som ovan nämnts.
Att hugga av träden i kolvedslängder, kallades att
"skyra, eller skira" av träden i omkring tre alnar i varje
längd, en "kolvea-kubbe". Den bestämda längden näm-
des "hellång", derunder kallas för "bitar", "kolveastumpar",
"fyllnadsstumpar". Först barkades med yxa en rand
på två motsatta sidor, sedan lades träden till torkning.
Den första stocken lades på en stubbe (torkning i skog)
nästa träd lades ovan på det första i vinkel emot detta
annars blevo inte "travarna" stående ~~en~~ en
sådan lav kunde ju läggas stor efter behag och kallas

"kors, klippe- eller sax-trave". Virket togs då så länge som träden var i skogen. Antingen lades de på en vagn eller kördes ned en "ved-dröj", även på karonarb och förslades fram till kolbotten, när man ansåg att det inte blev tillräckligt, innan man måste elta milan. Detta kallades att "höra fram" kolveanå eller att "samla" milan. En vanlig "ved-dröj" var gjord av ett par tre tum tjocka samt 8 a 9 a 10 tum breda björkeplankor, som i kant var borrarade i hol med stormavare vid $1/4$ aln från framänden och i likadana hol $1/2$ aln från bakre änden av släden. På tvären sattes "skenen", borrade att de somme näglarne av trä stå igenom från plankan som sålunda utgör "slä-majans" (medel) i drögen (släden). Vid bägge sidorna ens, och till drögen, kälken så bred som dessa tvären görs i längd. Skaklarne äro svängda och infällda i ett hak i majans främre undre kant där en stark slä går igenom.

Fiskarens avansida är hällgjorda genomgående, vari sättes de sättopp stående "snalltakarne", som hålla styr på lasset, som ligger på kälken (drögen). Man hade också en insättning, liksom framänden av drögen med endast ett oken och korta medar. Då lades stockarne med en ketting fast om okenet ovan på detta och släpade ned den andra ändan av stocken på snarken. En sådan släpdröj kallades också en "hammel", och var lättare att komma fram med, der som var många stubbar, tuvor eller stenar. Man körde endast fram till banad väg med hammeln. Lederna lassade trån på drög eller vagn efter omständigheterna. Att köra med vea-dröj och hammel kallades ju att "släpköra" i skogen. Der som inte trån voro avskurna i "mile längd" i skogen så gjordes detta efter framförlingen, i närheten av milan och restes efteråt. Kollbotten var på samma plats varje år, en hård slät plats, ungefär 10 alnar diameter.

Jag tror ^{inte} att han (kolarmannen) hade annan berättelse
än när han skär ner så stort område skog i fjor, så blev
milan så stor, och skär han ner lika stort område ens-
tätad skog så blir det nog lika stor mila i år som i fjor.
Han nedsatte en påle midt i kolbotten, och reste derom-
kring det andra virket och något sluttande utan på mi-
lan, som täcktes med jordtorvar, rund om och ovan på.
Tjära avsågs ej att tillvaratagas, men deremot alltid
träkol vid tjärbränning. Had tändring, bränning,
och släckning av kolmilan känner jag intet, men ut-
törning av träkol skedde med s. k. kolrygs som för-
ut beskrivits i (Tjärbränning). Vid bruket var en "kolmä-
tare" som tog emot och mätade träkolen, och som "ryssen"
var mätad en gång, så var endast att vätta, stjälpas av
innehållet nästa gång, och få ett märke, antingen
en skära i en trästav, en viss gjord träpinne eller en
"bleckplåt", bleckplåt med nummer. Några bruk sades

betala träskolen efter vikt och att man försökte att
lura varandra ämne sidor. Olycklig den bonde
som kom med kol som kunde upptäckas att det rök
av den. Då måste den utstjälpta kolen genast tas
upp igen och släckas bättre och avdrag för besvär och
risken. Regeln var att kolen skulle vara släckt i 4
dagar förut innan bruket tog emot den. Bönderna
kolade icke för eget behov. De hade bränsla nog des-
utom. Ett kolmått hade bruken att mäta kolryssar-
ne. Måttet rymde en gammaldags tunna. Tolletts-
na eller svannände märke, utgjorde endast erkända
mottagna kol och gällde ej som något betalningsmedel.
Att man brukade köra med flera kolryssar
efter varandra på samma vagn eller träkvar
hörde jag ej omnämas. Man uttryckte sig: det var kol-
mörkt, kolsvart mörker. Längre fram förle 50 och 60 tal-
len i förra århundradet, begynte skogen komma i något

bättre värde till timmer och bräder, varföre nå-
gon större träkolstillverkning, genom skogens mit-
shuggning, i dessa sydliga Lunnasjö socknar ej torde
ha förekommit sen dess. Men icke så litet träkol
blev det ju vid tjärbränningen. Träkol såldes
till järnbruk, pappersbruk och s. k. snarugnar,
der myrmalm smältes. Bruk voro: Delaryd,
Gäaryd, Husaby, men ingen skyldighet att kolla.
Historien om kolares äventyr med skogsrå och
skogsnuvan med andra. Eoernaturliga väsen, har
man väl läst om, men ingen härredning oak-
tat flera 20 åringar tillspotts, kunna påmin-
na sig någon person som varit med om så-
dant. Sådana berättelser härflyta nog från de
norrländska kolnilarne som lägo ute i villan-
de skogen och vaktade sina milor, långt ifrån
människoboninger.